Հրանտ Մաթևոսյան

Մենք ենք, մեր սարերը

4

4

Գյուղը դատարանի հետ մի անգամ էլ գործ ունեցավ: Եվ՝ տանուլ տվեց: Ոչ խուլ էր, ոչ արջ: Ոչ գեներալն օգնեց, ոչ գոռգոռալը: Գոռացին, գոռգոռացին, ոլորվեցին դես, դեն, բայց չկոտրեցին և ոչ մեկ սամի:

Ասացինք, որ կա հովիվների հանրապետություն: Լրացնենք, որ այդ հանրապետությունը գլխավորում է վարիչ Զավեն Քոչարյանը: Նրան ենթարկվում է տասնինը մարդ: Հանրապետությունն ունի քառասուն շուն, քսան մահակ, տասը հրացան, քսան յափնջի, մեկ շվի, տասը-տասնմեկ հազար գլխանոց հոտ: Հանրապետության հարստությունը լրացնում են գետակները, լեռնագագաթները, լանջերն ու

հովիտները, ամպերը՝ որ գովություն են բերում, ցուրտ օրերը՝ որ արդարացնում են տաք հովիտների գոյությունը, շոգ օրերը՝ որ արժեքավորում են գով գագաթների վերամբարձ սլացիկությունը, և, վերջապես, այդ հարստության անբաժանելի մասն է կազմում գայլերի ազատ համայնքը թփերի տակ, տասը տարվա ծանոթ Բագրատի առաջնորդությամբ: Այդ վայրենիները հոտերը զարդարում են փառահեղ գամփռներով, իմաստավորում են հրացանները և կրակները լեռների մթան մեջ և պապերից եկող խռպոտ հարայը: Եվ որովհետև գայլն արդեն միլիոն տարի է ունի անփոփոխ բնավորություն, ուստի հովիվներն էլ մնում են նույնը: Եվ զարմանալի չէ, որ երեկվա դպրոցականը հովիվ դառնալու

երկրորդ օրը գրազ է գալիս, թե մենակ կուտի մի ոչխար, իսկ երկու օր հետո, առանց գրազի, անձրևի տակ, կայծակից խրտնող հոտի հետ գիշեր է լուսացնում, և այնպես էլ քուն չի տեսնում մինչև անձրևների անցնելը. կարող է՝ երեք օր, կարող է՝ երեք շաբաթ, կարող է՝ ամբողջ ամռանը:

Անձրևը քաղաքի մարդկանց հանկարծակիի է բերում. նայում ես ապակու ետևից՝ տեսնում ես մայթերի վրա մարդիկ կտկտալով վազեցին. ի՞նչ է եղել. անձրև է գալիս: Քաղաքի անձրևը ջրհորդանի աղմուկ է: Այդքան: Քաղաքում անձրևը ցեխ չի անում, սղղում է սալարկի վրայով: Այդքան: Այնտեղ անձրևի հետ չեն ծիծաղում, ինչպես ծիծաղում են գյուղում: Արոտները դեղնել են, գետինը ճաքեր է տալիս ու մեկ էլ՝ անձրև. քիչ է մնում ուրախությունից լաց լինես: Երկու շաբաթ անընդհատ անձրևել է, գետինը ոտքիդ տակից փախչում է, կարծես հողը ճահճի վրա է, թրծող արև է պետք, բայց՝ նորից ծանր ամպեր: Սիրտդ սևանում է և հայհոյում ես, հո չե՞ս հայհոյում: Ոչ մի քաղաքաբնակ իր կյանքում երկնքին հայհոյած չկա: Ի՞նչ գործ ունի հայհոյի Աֆրիկայում մի տեղ խճճված մի երկրի սևամորթ արքայիկի, ամերիկյան որևէ ֆերմերի: Չի՛ տեսել, չգիտի՛, իրար հետ գործ չեն ունեցել... Իսկ Ավագ հորեղբայրը սևակնող երկնքի մասին ասում է ոչ ավել ոչ պակաս.

– Էլի փեշը բարձրացրեց շան քածը, թո՛ւ ես քո...

Այդպես հայհոյում են և մյուս տասնինը հովիվները: Եվ այն, ինչ եղավ չորսի հետ, կպատահեր նաև մնացած տասնվեցին: Միայն թե նրանք իջել էին գյուղ՝ կինոյի կամ կանանց էին կարոտել: Իսկ կինոյից ու կանանցից հետո երևի հարևանի այգում թաթերի վրա ոտ փոխելով մոտենային և, հա՛ֆ, քնած պահակ շանը վախեցնեին: (Ախար այդ հովիվները գյուղաբնակ շներին շատ են ձեռ առնում: Նույնիսկ նրանց շներն են գյուղաբնակ շներին ձեռ առնում): Գուցե ամենևին էլ չորսը չէին մնացել, չորսով ինչո՞ւ էին չորս ոչխար մորթելու, հո գել չէի՞ն,– բայց որովհետև ծիծաղելի կլիներ դատարան կանչել քսան մարդու, ընտրեցին չորսին:

Հա, բանն այն է, որ չորսով, իբր, չորս ոչխար էին մորթել:

Ուրեմն, ֆերմայի վարիչն էր՝ Զավեն Քոչարյանը, երկու տարի առաջվա ակումբավարը, որ թատերական խմբակի հետ խաղում էր կոմերիտական

գործերին կասկածով նայող, բայց վերջում համոզվող հին տեսակետների մարդկանց ու ծերունիների դեր, մինչև որ լեռներում բամբակ ցանելու ջատագով և նույն այդ բամբակին վախվխելով թշնամի ծերունուն համոզող, խայթող, քամահրող, շոյող թռիվռի աղջկան ծերունի-Զավենն ասաց՝ դե լավ, գլո՛ւխ մի տար, ու բռնեց պաչեց բեմում ու ետնաբեմում ավելի խոր համբուրեց, և մինչ աղջիկը պտպտում էր բամբակի դեզի գլխից արտասանելիք մենախոսությունը՝ հղիացավ: Կկարծեին բամբակ է գողացել, Զավենը նրան բերեց տուն՝ իր գլխին կրակացու, ու եկավ ֆերմա:

Հետո, Անտոնյան Իշխանն էր, որին խոսեցնում էին, գնում ուրիշի պատմում, ծիծաղում Իշխանի վրա. բայց ինքն էլ մյուս կողմի վրա էր գնում, մի ուրիշի պատմում, ծիծաղում, իսկ հետո այս վերջինի մասին պատմում էր առաջինին, և ծիծաղից փորները բռնում էին. արար աշխարհը ձեռ էր առնում Իշխանին, և արար աշխարհին ձեռ էր առնում Իշխանը:

Մյուսը Ավագ հորեղբայրն էր, վաթսուն տարու, անդարդ-անբան: Այդ մարդը չի կարողանում վշտանալ: Գլխին մեկ հատիկ սպիտակ

մազ չունի. ասում են՝ մայրդ մեռավ, ասում է՝ «խե՜ղճ կնիկ... պահեստից շների համար ալյուր ստացա՞ր, այ տղա... ախար գիտես, ես մորս փորում էի՝ հերս մեռավ, ձին քացի տվեց... Է, է՛... կյանքն էլ մի բան չի... Ինչո՞ւ ենք ծնվում, ինչո՞ւ ենք մեռնում... Այ տղա, այծիդ պոզը աչքն է մտնում, ծռիր, կտրիր, մի բան արա, աչքն է մտնում»:

Ավագ հորեղբայրը միշտ կմնա սև մազ-մորուքով հորեղբայր, նրանից կախբեղ ֆսֆսան պապիկ դուրս չի գա:

Չորրորդը Պավլեն էր: Լոռվա կողմերը մի Պավլեի մասին պատմում են թե տասը կիլո խաղող է կերել: Զորակոչված ժամանակ, հազար ինն հարյուր քառասունչորսին, Վրաստանի Շուլավեր հայերի մեծ գյուղում գնում են այգիները խաղող ուտելու: Պահակը կատակասերի մեկն է լինում. ասում է՝ կուզեք ամբողջ վաշտով եկեք, միայն թե մտնելիս էլ եմ կշռելու, դուրս գալիս էլ: Մտնելիս էլ է կշռում, դուրս գալիս էլ՝ Պավլեն ավելացած է լինում մի փութ:

– Կշեռքդ սխալ է:

Նորից են կշռում, Դանիելն ավելացել էր երեք, Սրապիոնը՝ երկուսուկես, Գառնիկը՝ երեք, Պավլեն տասնվեց կիլո:

– Դե լավ, թե կերել եմ՝ ո՞ւր է,– ցույց է տալիս թույլ գոտին:

– Դե պատերազմ է, տխուր-տխուր մտածել ես ու կերել:

– Ճիշտ է,– համաձայնում է մի քիչ դանդաղամիտ Պավլեն:– Բա ինձ էլ պատմել էին, որ ձեր ժողովուրդը ձեռնբաց է... Ո՞ւր է թե ձեռնբաց է, այգում էլ եք կշեռք դրել: Ձեր տո՛ւնը շինվի,– նեղացել էր Պավ-

լեն:

Այս այն Պավլեն է, որին եթե չարթնացնեն՝ չի արթնանա, եթե չասեն քնիր՝ չի քնի, որ ասաց չեմ ծխում՝ չծխեց, որ մեն-մենակ, առանց օգնության ու կարեկցանքի, ապավինած ինքը միայն իրեն, օժիտովկարգին մարդի տվեց չորս հարսին՝ զոհված եղբայրների կանանց, հետո շուքով կարգին գերեզմանոց տարավ մորը, և մնաց մենակ: Հետո ինքն իրեն ամուսնացրեց:

– Ձեր Լուսիկը, իմ կարծիքով, դպրոցը պետք է վերջացրած լինի:

– Վայ թե վերջացրած լինի,– ասաց Լուսիկի հայրը:– Ա՛յ ախչի...

Լուսիկը դպրոցը վերջացրել է՞:

– Ուրեմն, իմ կարծիքով, ժամանակն է:

– Երևի ժամանակն է,– ասաց հայրը:

– Աչքներիդ առջև եմ մեծացել: Իմ մասին վատը լսած չկաք:

– Չկանք:

– Խաղողի մասին լսած կլինեք: Ձեր Սրապիոնն է հնարել:

– Չի հնարել, բայց դե ո՞վ չի էդքան խաղող ուտի որ,– ասաց Լուսիկի հայրը:

Աներ ու փեսա չտեսնված զրուցընկեր են. լուռ նստում են ամբողջ երեկոն, անձրևներին՝ չորս օր, հինգ օր ձեռքները ծնոտի տակ, հետո աներն ասում է՝ Է՞լ ինչ կա:– Ողջություն,– ինչպես հնձի ժամանակ՝ հոգոցով ասում է փեսան:

– Ախր փեսաս շատ լավ մարդ է, Է՛,– տնքացել է աները:

Հարսանիքի ժամանակ Պավլեն նախ և առաջ փեսա էր, հետո փեսայի հայր էր, իհարկե՝ մայր էր, եղբայր էր, իսկ երբ հարկավոր եղավ՝ խոհանոցի կառավարիչ էր: Պավլեն գլուխը կախ կանգնում էր հարսի կողքին՝ երբ զույգ ծաղկի կենացն էին խմում, հետո Պավլեն հարգելի սեղանապետի խոսքը կտրում էր, որպեսզի ասի խոհարարին.

– Քեռեկին, եթե յուղ է պետք՝ իջիր ներքև, կարասը պանրի կողքին

է:

Իսկ մի անգամ էլ սեղանների տակով դուրս եկավ, ծեծեց հարևանի տղային, որովհետև նա չուզեց հյուրերի ձիերը կապելու տանել հեռու խոտհարքներում:– Տեսնում ես գործի եմ, մեռնելաբան է՞: Ձիով էլ գնալու ես՝ թե ասեմ ոտքդ կցավի,– ապտակի հետ բացատրեց Պավ-

լեն:

Պավլեն ունեցավ շատ երեխաներ: Աշխատեց, և կյանքը նորից աղմկեց տանը: Իսկ երբ վերականգնելով չէին վերականգնում կորսված գլխաքանակը, Պավլեին ուղարկեցին ֆերմա:

Գողերից չորրորդը Պավլեն էր:

Կային, իհարկե, հինգերորդը, տասներորդը, քսաներորդը: Հետո հայտնվեց ոչխարատերը, առջևը միս դրեցին, և այդպիսով եղավ նաև քսանմեկերորդը, բայց չորս ոչխարի պատճառով հո քսանմեկ մարդու չէի՞ն պատժելու: Վերջում հովիվները, գայլին քոսոտ ոչխար դեմ անելու իրենց պապենական

սովորությամբ, ուզում էին Զավենին ու Պավլեին մեջտեղից հանել, նրանց փոխարեն առաջ գցել ուրիշ երկուսի՝ մեծացած երեխաների տերերի, բայց արդեն ուշ էր:

Ինչպես հայտնի է, ոչխարը դեպի ոչխար է գնում. քիչ ոչխարը

ձգվում է դեպի շատ ոչխարը: Հարևան գյուղից Ռևազ Մովսիսյանի ոչխարը կորավ: Չկորավ, իհարկե, այս աշխարհից: Պարզապես Ռևազի ոչխարը Ռևազի դռներին չէր, և կինը Ռևազին հրեց փնտրելու: (Սարսափելի մի կին էլ Ռևազն ուներ): Սա հետքը բռնած դուրս եկավ Անտառամեջի հանդեր: Նրան թողնենք Անտառամեջի հանդերում սար ու ձորերով ոլոր-մոլոր դեպի Իշխանը գալիս...

Մենք հասնենք Իշխան Անտոնյանին, որ տագնապով ընդունեց անտեր ոչխարների հայտնվելը:– Անե՛ծք քեզ, չար սատանա:– Հետո Իշխանն իրեն հանգստացրեց: «Ոչխար է, էլի, յոթ հարյուրը չլինի, յոթ հարյուր չորսը լինի»: Գալով Իշխանի դանակին՝ դա, ուրեմն, դանակ չէր, դանակի տեսքով սատանա էր. կախվել էր Իշխանի գոտուց ու ճոճվում էր. մի անգամ նույնիսկ ինքնիրեն բացվեց: Ու շողում-շողշողում էր, ինչպե՛ս էր շողում:

Հետո մթնեց: Քանի դեռ ցերեկ էր՝ լավ էր. լույս-արև է, նայում ես շուրջդ և մտածում, որ պապիդ պապն էլ այս քարին նստել է, այն աղբյուրից ջուր խմել, այնտեղ փռել է թաց յափնջին, իսկ նրա շունը թևել է յափնջու կողքին մինչև չորանալը: Հե՛յ գիդի հա՛, քարը կա, աղբյուրը կա, նույնիսկ յափնջու կտորները կան դրսի թախտին, պապը չկա՛, գնացել է, նրա տեղը հիմա ինքը Իշխանն է նստած, պատվովհարգանքով մարդ, որ չորս երեխա է մեծացրել, տանը երկաթե մահճակալներ ունի և քաղաքում արհմիության աշխատող մեծ տղային ասում են Վազգեն Իշխանիչ... Եվ չմտածելով չմտածե՞լ չորս անտեր մսացու ոչխարի մասին:

Գիշերվա հետ էդ անտեր գողության միտքն ինքնիրեն է գալիս: Այսինքն որ լավ դատենք՝ գիշերն էլ վախենալու չէ. Իշխանն իրեն կստիպի ու կմոլորեցնի գողության միտքը. Ավագին երգել կտա Իշխանը, թաքուն փորի մեջ կծիծաղի, իսկ բարձրաձայն կոգևորի՝ ջա՛ն Ավագ: Զավենը կուրծքը մերկացրած կարտասանի. «Մի անգամ Հալեպում... Հալե՞պ... Հալեպ... Հալե՛պ... մի շուն

տաճիկ հայհոյեց իմ ազգը: Ես բռնեցի այդ թլփատ շան կոկորդից...»: Ավագը երգի արանքներից կգուշակի.– Էդ Հովհաննես Թումանյանը կլինի գրած,– իսկ Պավլեն դանդաղ կծռի վիզը. «Տղերք, վայ թե քնելու ժամանակն է՝ ինձ բան չեք ասում»: Իսկ երկու սև ու երկու սպիտակ ոչխարների մասին՝ ոչ մի խոսք: Նրանք կարածեն, կծանրանան, գառ կտան, կշատանան, օրերից մի օր տերը կիմանա, շնորհակալությունից խոսք չի գտնի, աչքերը կլցվեն արտասուքով: Ու ամեն տեղ կտարածվի, որ Իշխանը միս ուզելիս է եղել, Իշխանի մոտ դանակ է եղել, մսացու էլ է եղել, բայց Իշխանը չի մորթել. պահել է՝ չորսը դարձրել տասնչորս: Գուցե նաև նրա աղջկան Իշխանն ուզի իր փոքր տղային: Բարեկամությունն իհա՛րկե այդպես է սկսվում: Հապա էլ ո՞ր օրվա համար է մարդը մարդ:

Միայն թե՝ կտրվի՛ Ավագը, իրիկունը հավաքվեցին-չհավաքվեցին՝ հիշեց, որ իր հորեղբայր Թոման գրազով մի ոչխար է կերել, հետո ծառ կտրելով մի օրավար հող է բացել ծմակում: Պավլեն փնթփնթաց, թե ի՞նչ կարիք կա Թոմային հիշելու, ով ասես կուտի մի ոչխար, եթե շատ յուղոտ չլինի, իսկ ծմակ կտրելը՝ հիմա ծմակ կտրելու հարկը չկա, ընդհակառակ, ծմակը նվազել է, պետք է ծառ տնկվի: Իշխանն այդտեղ փրփրեց ու հիշեցրեց, որ նրա լուսահոգի պապն էլ, հայրն էլ ու հորեղբայրն էլ թունդ մեծախոսներ էին և, ինչպես երևում է, պտուղը ծառից հեռու չի կաթում: Պավլեն քնում էր, և Իշխանը հիշեցրեց նաև, որ նրա լուսահոգի պապն ու հայրը խոսքն ասող ու խոսքից հրաժարվող մարդիկ էին:

– Ասածդ ի՞նչ է,– երգի արանքներից հարցրեց Ավագը:

– Հիմա դու մի ոչխար կուտե՞ս:

Պավլեն արթնացավ, ասաց, որ ինքը մի ոչխար ոչ կերել է, ոչ էլ մտադիր է ուտել, բայց եթե միս լիներ՝ մի երկու շամփուր խորոված, տաք-տաք, կրակի վրայից, կիսահում-կիսահում, արյունը վրայից կա-

թելով...

– Եթե Թոմա հորեղբայրը մի ժամանակ կերել է, Իշխան,– ասաց Զավենը,– պատճառն այն է, որ անտառ պիտի կտրեր: Հիմա կտրելու բան չկա: Եթե ուտես ու չաշխատես, ինքդ կկտրվես: Տեղն ու տեղը կսպանի: Իսկ եթե Պավլեն մի

անգամ մի երկու կիլո խաղող է կերել՝ պատճառն այն է եղել, որ պատերազմ էր, ով գիտի մեկ էլ խաղող տեսներ-չտեսներ:

Փիլիսոփայությունը Իշխանի թույլ տեղն է: Լռեց: Եվ գործը կարծես թե առաջ էր գնում. ոչխարները բազմանում էին, ոչխարատիրոջ աղջիկը հասունանում էր. Իշխանի տղան հասունանում էր ու շան լակոտները իրար այնքա՛ն համապատասխան էին:

– Մերինոսի բուրդը, ճիշտ է, լավն է, բայց միսը միս չի: Չեխերն, ասում են, մերինոսի միսը չեն ուտում,– արդեն քնած՝ փնթփնթաց Զավենը:

– Անտերը թողեք քնենք, էլի՛, միսը հա միսը, գլուխ տարաք:

Նույնիսկ Ավագ հորեղբայրը ծիծաղեց Իշխանի վրա.– Վա՛յ, ցեցը քեզ ուտի, Իշխա՛ն...

Եվ հենց այստեղ էլ Իշխանի հարսը փոքրացավ, մտավ օրորոց, և խզվեց Իշխանի բարեկամությունը ոչխարատիրոջ հետ և կապն աշխարհի հետ, որովհետև հենց այստեղ էր, որ Իշխանը գնաց բանտ:

– Ոչխարիս անտեր ոչխար է խառնվել, տեղակա՛ն, լի՛քը, իսկա-կա՛ն ուտելիք, դե հիմա թող ցեցը քեզ ուտի, Ավագ:

Մթան մեջ լսվեց, թե ինչպես Զավենի ոտքերը, օդը դուրս հանելով, սապոգների մեջ մտան, հետո նա կարճ կարգադրեց.– Ավագ, շամփո՛ւր սարքիր. Իշխան, կրակը թեժացրո՛ւ. Պավլե, ջո՛ւր բեր պղնձով:– Եվ բարձր ու դերասանավարի արտասանեց երևի Հովհաննես Թումանյանից. «Ես բռնեցի այդ թլփատ շան կոկորդից ու խեղդեցի ահա այսպե՛ս...» – ու մտավ հոտի մեջ:

Գործի այսպիսի կտրուկ շրջվելը Իշխանի սիրտը շարժեց.

– Ինչե՛ր գիտի մեր Զավենը, տասը համալսարանավարտ կծալի մեր Զավենը: «Մի շուն տաճիկ հայհոյեց իմ ազգը... ես բռնեցի...»: Իսկ մյո՞ւսն ինչպես է, Զավեն, որ ասում է՝ «դե մեռիր, Կեսար...»:

Մնացյալը կատարվեց արագ, ինչ-որ տենդով ու լուռ: Միայն Իշ-

խանը երբեմն-երբեմն կրկնում էր. «Մի անգամ Հալեպում ես բռնեցի

այդ թլփատ շան կոկորդից»: (Հետո, հարցաքննությանը, խեղճ Իշխանն այնպես էլ չկարողացավ հիշել Հալեպ անունը. հայհոյեց հորը, որ կրթության չի տվել, ապա, որպեսզի պատասխանները թերի չլինեն, ցուցմունք տվեց, որ Զավենն արտասանել է «Ժամանակով կատուն ճոն էր, Շունն էլ գլխին գդակ չուներ... Բանը հասավ դիվանբաշուն»):

Չխոսեցին մինչև չկերան առաջին շամփուրը: Այդտեղ արդեն Զա-

վենն ասաց. «Ես իմ խոսքին եմ. տեղականի միսը մերինոսի մսից լավն է»: Ամբողջ խոսակցությունն այդ եղավ: Հետո շները մարդահաչ տվին: Շների անհանգստությունը փոխանցվեց սրանց էլ և նոր միայն անդրադարձան, որ արածները գողություն է: Անդարդ Ավագը զարմացած սուլեց, իսկ խնամի Իշխանի բերանում պատառը սառավ:

– Յագո՛ն, Յագոն, ախ, Յագո՛ն,– շարունակեց ծամել Զավենը, երբ հովվի ձայնը մոտիկ, մթան մեջ, սաստեց հաչող շանը:

– Օհո՛, տղերքը պատրաստություն են տեսել,– կրակի մոտ կանգ-նեց Հեռախոսի Սաքոն:– Հասե՛ք, այ տղա, մեծ տրաքոց է էստեղ,– ձայն տվեց ետևից եկող հովիվներին:– Հլա դեսը տվեք, մի տեսնենք ինչ ենք անում:

Իշխանն իրեն գտավ. ամենալավ պատառը դեմ արեց Սաքոյի քթին՝ «արդար գողություն է, Սաքո, կեր»: Շամփուրի պարզված Սաքոյի ձեռքը ետ քաշվեց: «Ոչ ամոթ ունեք, ոչ վախ... բա անհարմար չզգացի՞ք»: Իշխանը նրա աչքերի դեմ շուռումուռ տվեց շամփուրը:

«Չէ, չեղավ, է՛, չեղավ» – ջղայնացավ Սաքոն:

– Ես այթա Սաքոն եմ,– այնտեղ աշխուժացել էր Ավագ հորեղբայրը,– աշխօրի հաց լինի՝ կուտեմ, աշխօի հաց չի ինի՝ շան պոչ կուտեմ, որովհետև, ես այթա Սաքոն եմ:

– Միրուքիդ հետ գետինը մտնես դու, գետի՛նը,– կրակի մոտ պպզեց Սաքոն:

– Միուքիդ հետ գեինը մննես, գեինը... էքան ուտե՞մ՝ տրաքեմ:

Ապա կրակը բոլորեցին մյուսները:

– Ճիշտ որ տրաքոց է: Բայց ինչո՞ւ եք սսկվել:

– Գողություն է:

– Դե գողություն է՝ թող կարգին գողություն լինի:

Շատվորով՝ քսան մարդով, ե՞րբ են լուրջ մտածել, որ հիմա մտածեին: Երբ շատվոր են, աղմուկի մեջ կորչում են գողություն, ամոթ և նման նուրբ հասկացությունները: Այնպես որ՝ հովիվների հանրապետությունը մսից փառավորապես կշտացավ: Մնացած ոչխարներն ո՞վ մորթեց՝ չիմացան: Եվ բոլոր չո՞րս ոչխարը մորթվեց, թե՞ երկուսը՝ այդ էլ չիմացվեց: Ուղղակի՝ լա՛վ կշտացան:

Գիշերվա կեսին շները նորից մարդահաչ տվին:

– Սոված մարդ կլինի, թող գա ուտի:

Գետամեջցի Ռևազ Մովսիսյանն էր: Մսով կշտացրին ու ետ ուղարկեցին: Երբ հեռացել էր, մթան միջից կանչեց.

– Տղերք, մոռացա ասեմ, ոչխարի եմ ման գալիս, չե՞ք տեսել, եր-կուսը սև, երկուսը սպիտակ:– Ռևազը բավական հեռու էր, իրավունք ունեին չլսելու կամ լավ չլսելու և այդ իրավունքից օգտվեցին լիուլի, որովհետև չգիտեին ինչ պատասխանել: Առայժմ պատասխանեցին.

– Համմե՞...

– Ասում եմ՝ կորած ոչխարի եմ ման գալիս, չե՞ք տեսե՛լ, երկուսը սև, երկուսն սպիտակ:

– Համմե՞...

– Ոչխար եմ կորցրել, ոչխա՛ր, չեք տեսե՞լ:

– Ախար չենք լսում, է՛:

– Ոչխա՛ր, ոչխա՛ր:

– Ոչխա՞ր:

– Հա՛:

– Ի՛նչ ոչխար:

– Կորցրել եմ, չե՞ք տեսե՛լ:

– Բա՛ռնր ասա:

– Ասում եմ թե... լսեցի՞ր:

– Լսեցի:

– Ոչխարը... լսեցի՞ր:

– Լսեցի:

– Կորել է: Լսեցի՞ր:

– Լսեցի:

– Չեք տեսե՞լ:

– Բա՛ռնր ասա:

– Չեք տեսեեե՛լ:

– Ի՞նչը՛:

– Ոչխա՛ր, ոչխա՛ր, ոչխա՛ր:

– Ոչխարն ի՛նչ:

– Կորել է, կորե՛լ...

Հարցնելով իրար էին գալիս: Այնքան եկան, որ հիմա դեմ-դիմաց կանգնած էին գոռգոռում, և անհարմար էր թե՛ գոռալը, թե՛ չլսելը: Եվ Ռևազը ձայնը խզված ասաց.– Անտեր ոչխարները կորցրել եմ, չորսն են, երկուսը սև, երկուսն սպիտակ, ասում եմ՝ էս կողմերի վրա եկած լինեին: Անտեր մնան դրանք էլ, դրանց տված օգուտն էլ, կոկորդս պատռեցի:

– Ի՞նչ գործ ունես, այ մարդ, ոչխար ես պահում:

– Երկու օր է ման եմ գալիս:

– Դե արի հանգստացիր, էլ ո՞ւր ես գնում:– Հետո բացատրեցին, որ ոչխարը եթե հիմա գտնի էլ, մեկ է՝ վաղը նորից կկորցնի, հարկավոր է ոչխարները փոխել այնպիսի բանի հետ, որը չի կորչի, որտեղ դնես՝ այնտեղ էլ կմնա: Վերցնում, գոմեշ են պահում, կով են պահում, ոչխար են պահում: Ի՛նչ գործ ունեք, այ մարդ: Հրես՝ քսան տղամարդով, քառասուն շունն էլ հետներս, չենք կարողանում երկու հարյուր գլուխ ոչխար պահել, ի՛նչ գործ ունես, այ մարդ, դու էլ էդքան լավ բարեխիղճ մարդ... Կյանքն էլ երկու օրվա ժամանց է, Ռևազը թող իրեն քիչ չարչարի... Նրա քույրը լավ աղջիկ է, դրսից բերած այդքան հարսներ կան Անտառամեջ, ոչ մեկն էլ նրա պես տնարար չէ: Իսկ Ռևազի լուսահոգի տատը մի անգամ Անտառամեջի վանքին մի աքլոր էր բերել: Խեղճ պառավը մոլորվել էր, չգիտեր աքլորն ում մորթել տա, Ավագը գնաց, վիզը կտրեց: Լավ պառավ էր Ռևազի մերը: Անունն ինչ է՞ր... Լուսերե՞ս: Եվ իսկապես որ լուսերես էր: Ինչի՞ց մեռավ: Ափսո՛ս, հապա բժշկությունը չկարողացա՞վ փրկել: Այդպես է, լավերը շուտ են մեռնում: Ռևազի հարևա՞նն ինչպես է, Ավետիքը: Ավետիք հարևան չունի՞: Ո՞նց թե: Իրենք լավ են ճանաչում և հաստատ գիտեն, որ նա Ավետիք է:

– Երևի Ավանեսին եք ասում:

– Դե, իհարկե, Ավանեսին: Մենք էլ կպել ենք Ավետիք հա Ավետիք: Վայ Ավանե՛սը, Ավանեսը...

Նրան փող են պարտք, էն օրը շրջկենտրոնում պետք է եղել՝ վերցրել են: Եթե նեղություն չի՝ թող Ռևազը էս փողը...

– Այ շան տղերք, վայ թե ինձ իմ ոչխարի մսով կշտացրիք:

– Կշտացա՞ր, Ռևազ:

– Լիուլի:

– Էդ էլ օգուտդ, Ռևազ: Եթե քաղաք էիր տարել ծախելու՝ քեզ խո-րոված տվողն ո՞վ էր: Էս է՝ դուռնիդռան ծախեցիր, ազատվեցիր, Ռևազ: